

FRANCIS SCOTT KEY FITZGERALD
Son Düş

© 1994 İletişim Yayıncılık A.Ş., Dünya Edebiyatı / 1. BASIM
1994, İstanbul (1 baskı)

The Last Tycoon

© Önsöz: John E. Hart, "Fitzgerald's 'The Last Tycoon':
A Search for Identity"

Önsözün hakları Taylor & Francis Group'tan alınmıştır.

© Sonsöz: Peter Rodda, "The Last Tycoon"

Sonsözün hakları Johns Hopkins University Press'ten alınmıştır.

İletişim Yayınları 268 • İletişim Klasikleri 127

ISBN-13: 978-975-05-2691-6

© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 2. BASIM

1. Baskı 2019, İstanbul

DIZI YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYAN Güneş Akkor

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ George Barbier, "Işık", 1925

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Âfitap Kaya

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

FRANCIS SCOTT KEY FITZGERALD

Son Düş

The Last Tycoon

ÇEVİREN *Tomris Uyar*

JOHN E. HART'IN ÖNSÖZÜ
VE PETER RODDA'NIN SONSÖZÜYLE

FRANCIS SCOTT KEY FITZGERALD 1896'da Minnesota'ya bağlı Saint Paul'da, İrlanda asıllı bir annenin ve İngiliz asıllı bir babanın çocuğu olarak dünyaya geldi. Çocukluğunu New York'a bağlı Buffalo ve Syracuse'da geçirdi. Koyu Katolik olan anne babasının tercihi doğrultusunda ilk ve orta öğrenimini Katolik okullarında tamamladı. Bu dönemde parlak zekâsıyla ve edebiyata olan düşkünlüğüyle akranları arasından sıyrıldı. 1908'de babası işini kaybedince, aile Minnesota'ya geri döndü. 1913'te Princeton Üniversitesi'ne girdi. Yazar olmaya karar veren Fitzgerald, üniversite yıllarını edebi yeteneğini geliştirmeye adanmıştı. 1917'de Birinci Dünya Savaşı'na katılmak üzere eğitimini yarıda bıraktı. Montgomery'de asteğmen olarak görev yaptığı sırada, Alabama Yüksek Mahkemesi hâkiminin kızı olan ve Fitzgerald'ın Montgomery çevrelerinin "altın kızı" dediği Zelda Sayre ile tanıştı ve âşık oldu. 1918'de savaş sona erince, reklamcılık alanında kariyer yapmak üzere New York'a yerleşti. Zelda'yı evliliğe razı edebilmek için bir yandan reklamcılık yaparken, diğer yandan kısa öyküler yazarak dergilerde yayımladı. 1920'de ilk romanı *Cennetin Bu Yakası* yayımlandı ve yılın en sevilen romanları arasına girdi. Bu başarının ardından Zelda evlilik teklifini kabul etti ve çift, St. Patrick Katedrali'nde evlendi. Ertesi yıl çiftin ilk ve tek çocuğu olan Frances Scott dünyaya geldi. Zelda ile evlilikleri alkolizmin, psikolojik sorunların, ayrılıp barışmaların gölgesi altında uzun yıllar sürecekti. Fitzgerald 20'li yıllar boyunca Avrupa'ya birçok seyahat yaptı ve özellikle Paris ve Fransız Rivierası'nda bulundu. 1925'te bugün başyapıtı sayılan *Muhteşem Gatsby*'yi yayımladı ancak roman beklediği ilgiyi görmedi. Bu hayal kırıklığı, geçim sıkıntısıyla ve Zelda'nın giderek bozulan sağlığının yarattığı üzüntüyle birleşince, Fitzgerald alkolle yöneldi. Zelda 1932'de şizofreni teşhisiyle hastaneye kaldırıldı ve tedavi altına alındı. 1934'te Fitzgerald'ın üzerinde yıllarca çalışıp tamamlayabildiği *Sevecendir Gece* yayımlandı. Okurlar ve eleştirmenler, tıpkı *Muhteşem Gatsby* gibi, bu romana da ilgi göstermediler. Fitzgerald 1937'de Hollywood'a taşındı ve Metro-Goldwyn-Mayer film şirketinde çalışmaya başladı. Bu dönemde, alkol sorunu, sağlığını tehdit edecek derecede arttı. Geçirdiği kalp krizinin ardından doktorunun tavsiyesiyle daha sakin bir yaşam sürmeye karar verdi. Ancak 1940 yılında geçirdiği ikinci kalp krizinin ardından, kırk dört yaşında hayatını kaybetti. Cenazesi yirmi-otuz kişilik bir topluluğun katıldığı törenle, Maryland'deki Rockville Mezarlığı'na defnedildi. Hayatı boyunca büyük düşlerin peşinde koşan ve bu düşlerin yıkılışını gören Fitzgerald, eserlerinde iki dünya savaşı arasındaki kuşağın, "yitik kuşak" denen genç insanların dramlarını konu edindi ve evrensel bir tema yaratmayı başardı.

ÇEVİRENİN NOTU: Fitzgerald'ın bu son romanın özgün adı *The Last Tycoon*'dur. Japonca kökenli (*tai-koon*) bir sözcük olan ve "feodal lord" anlamına gelen "tycoon", Batı dillerinde, özellikle de İngilizcede "olağanüstü zengin ve güçlü işadamı" anlamında kullanılmaktadır. Sözcüğün birçok yabancı dilde olduğu gibi kullanılmamasına karşın Türkçede bilinmemesi, belki de Türkiye'de Fitzgerald'ın bu sözcüğü yorumladığı anlamda "düşücü işadamı" kavramının olmamasına bağlıdır. Yazarlığı boyunca güç ve zenginliği ellerinde tutan kişileri konu edinen Fitzgerald'a göre bu adamlar "son romantikler", "son pensler", "son düşçüler"dir.

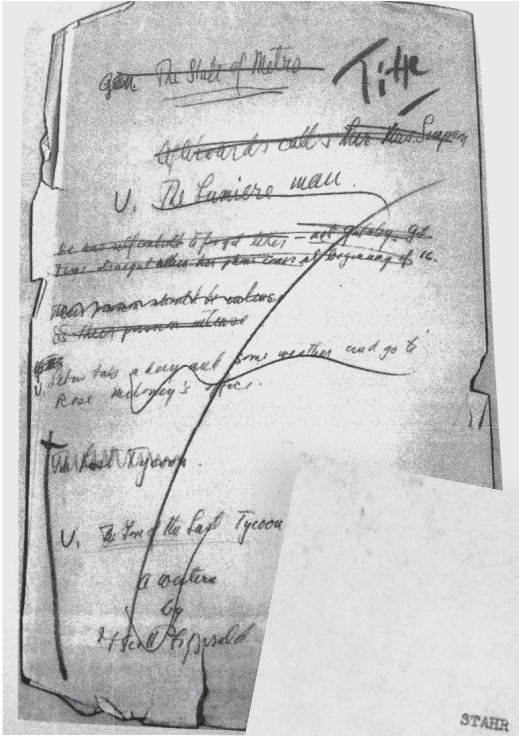
İÇİNDEKİLER

ROMANA DAİR GÖRSELLER	7
KRONOLOJİ	13
ÖNSÖZ	
FITZGERALD'IN SON DÜŞ'Ü:	
BİR KİMLİK ARAYIŞI / JOHN E. HART	23

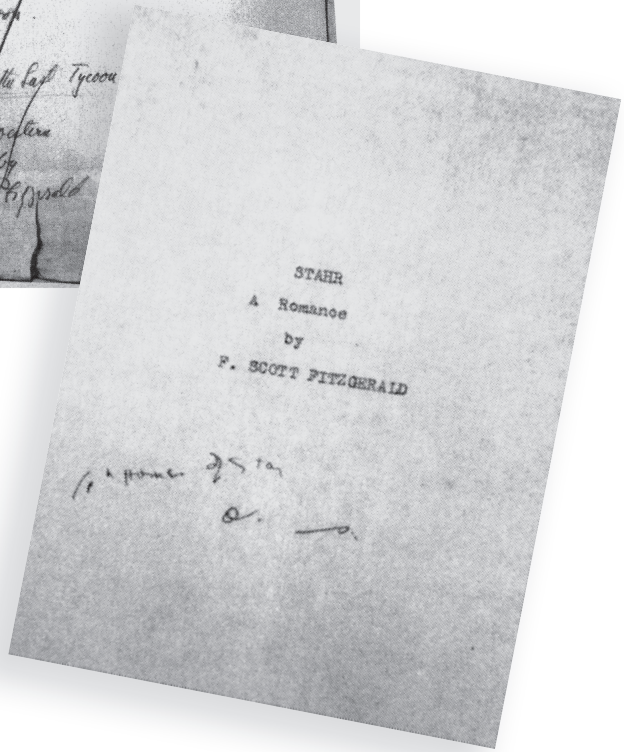
Son Düş

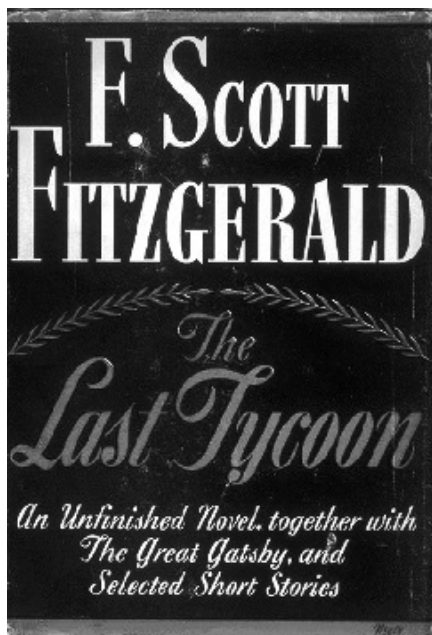
SONSÖZ	
SON DÜŞ HAKKINDA / PETER RODDA	211

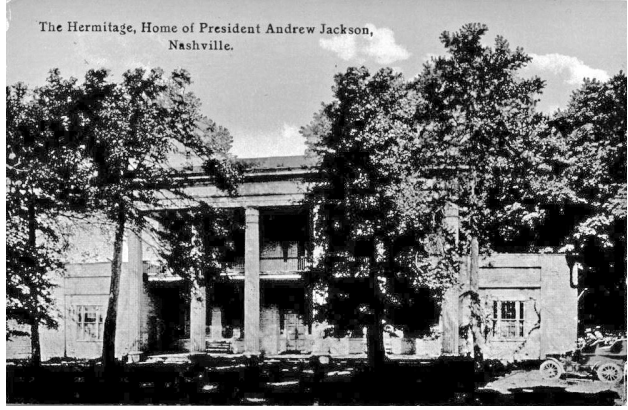

Fitzgerald'ın *Son Düş* üzerine çalışma notlarından bir sayfa ve daktilo nüshasının kapağı.

- 19. yüzyılın ilk yarısında, Hollywood'da bir film stüdyosu (sol üstte).
- *Son Düş*'ün Fitzgerald'ın ölümünden sonra 1941'de yapılan ilk baskısının kapağı (sol altta).
- Hermitage, Andrew Jackson'ın evi (sağda).
- Santa Monica (altta).

Birinci Bölüm

Gerçi beyaz perdede hiç görünmedim ama filmlerle büyüdüm ben. Rudolph Valentino, beşinci doğum günü partime geldi – en azından geldiğini söylüyorlar. Bundan söz etmemin nedeni, daha aklımın doğru dürüst ermediği bir yaşta bile o çarkın nasıl döndüğünü gözlemleyecek bir konumda olduğumun altını çizmek.

Bir ara anılarımı yazmaya heveslenmişim, “Prodüktör’ün Kızı” diye ama on sekiz yaşında bu tür işlere kolay kalkışamıyorum. Bence daha iyi oldu yazmamam, Lolly Parsons’ın eski dedikodu sütunları kadar yavan kaçabilirdi. Babam film yapımcılığı işindeydi, başka biri nasıl pamuk veya çelik işindeyse, mesleğini çok olağan karşılıyordum. Perili bir evde görevlendirilmiş bir hortlak bıkkınlığıyla kabullendim Hollywood’u ister istemez. Böyle bir durumda insanın içinden neler geçebileceğini bal gibi biliyordum ama inadına korkmadım, direndim.

Bunu söylemek kolay da insanların anlamalarını sağlamak güç. Bennington’dayken Hollywood’a ve Hollywood ürünlerine kayıtsızmış gibi görünen bazı edebiyat öğ-

retmenlerimiz aslında için için *nefret ediyorlardı* Hollywood'dan. Öz varlıklarına yöneltilmiş bir gözdağından nefret edercesine, o kadar derinden. Ondan önce de bir manastırda, sevimli bir rahibe, benden bir senaryo kopyası istemişti, öğrencilere deneme ve öyküden sonra senaryo yazma üstüne de ders vermek istiyormuş. İstedığı metni getirdim, okurken kafası iyice karıştı sanırım, allak bullak oldu, yine de sınıfta konuyu hiç açmadı, tatsız bir şaka yapmışım gibi buruk bir havayla, hiçbir yorum yapmadan tutuşturdu metni elime. Şu yazdıklarımın başına da aynı şeyin geleceğini beklemiyor değilim.

İsterseniz, siz de benim gibi Hollywood'u olduğu gibi kabullenebilirsiniz ya da anlamadığımız şeylere biriktirdiğimiz kıyıcı horgörüyle göz ardı edebilirsiniz. Hollywood pekâlâ anlaşılabilir ama tam olarak değil, ara sıra gözü alan çakıntılar aracılığıyla ancak. Bugüne kadar filmlere özgü denklemleri aklında tutabilen yarım düzine erkek çıkmamıştır. Belki de bir kadının konuya yaklaşımında en kestirme yol, bu erkeklerden birini anlama çabasından geçiyordur.

Dünyanın uçaktan görünüşünü artık ezbere biliyordum. Babam, okulla ev arasında gidiş gelişlerimizde hep uçağa bindirtirdi bizi. Kolej ikide, kız kardeşim ölünce tek başıma gidip gelmeye başladım, yolculuk, boyuna onu düşündürdü bana, üstüme bir ciddilik, ağırlık çökerdi. Ara sıra sinema dünyasından tanıdıklarım olurdu uçakta, arada bir de çekici bir kolejli oğlan – tabii Bunalım Dönemi sırasında binde bir. Yolda gözüme uyku girmezdi pek, Eleanor'u anmaktan, iki yaka arasındaki sarp uçurumu yaşamaktan – hiç değilse Tennessee'nin ıssız, küçük havaalanlarını geride bırakana kadar.

Şimdi anlatacağım yolculuk o kadar zorluydu ki yolcular daha baştan hemen kıvrılıp yatmak isteyenlerle hiç yatmak istemeyenler olarak ikiye ayrıldılar. İkinci kümedekilerden

iki kişi, tam yanımdaki sırada oturuyorlardı; bölük pörçük konuşmalarından Hollywoodlu olduklarını anladım – birinin dış görünüşünden belliydi zaten: belli aralarla sesini sınırlı bir biçimde yükselten, her an patlamaya hazırmişçasına karanlık bir sessizlikte pusuya yatmış izlenimi veren orta yaşlı bir Yahudiydi; ötekiyse solgun yüzlü, sıradan, tıknaz bir adamdı, onu daha önce bir yerde görmüştüm kesinlikle. Ya bize, eve gelmişti ya da başka bir yerde. Belki de küçüklüğümde, o yüzden de beni tanımamasına bozulmadım.

Hostes, –uzun boylu, alımlı bir esmer güzeliydi, hepsinin gözü ondaydı– “Yatağını hazırlayayım mı?” diye sordu.

“Bir aspirin de vereyim mi şekerim?” Koltuğumun kenarına ilişti, kasırganın şiddetinden bir öne bir arkaya savrulup duruyordu. “Nembutal mı istersin yoksa?”

“Hiçbir şey istemiyorum!”

“Ötekilerle uğraşmaktan seninle ilgilenemedim.” Yanına oturdu, emniyet kemerini üstümüzden geçirip sıkıladı. “Çiklete ne dersin?”

O anda saatlerdir çiğnediğim çiklet geldi aklıma. Bir dergi parçasına sarıp otomatik küllüğe attım.

“İnsanların kibarlıkları,” dedi davranışımı onaylayarak, “çikletlerini küllüğe atmadan önce kâğıda sarmalarından belli olur.”

Bir süre sallantıda, loş ışıktaki susarak oturduk. Uçağımız, alacakaranlıkta, iki servis arasında boşalmış, gösterişli bir lokantayı andırıyordu. Neden hâlâ yerimizden kalkmadığımız belli değildi. Bence hostes bile burada ne işi olduğunu sık sık soruyordu kendine.

Söz, iki yıl önce Batı yakasına giden bir uçakta tanıştığı genç bir oyuncu kızdan açıldı – ben de tanıyordum onu. Bunalım’ın iyice yoğunlaştığı dönemdi sözünü ettiği. Bizim oyuncu kız gözünü pencereden bir an bile ayırmadığından hostes, onun kendini aşağı atmayı tasarladığını sanıp ür-

müş. Sonradan neyse ki kızın aç kalmaktan değil, ihtilalden korktuğu anlaşılmış.

“Annemle birlikte ne yapacağımızı kararlaştırdık,” diye açılmış hostese. “Yellowstone Parkı’na kaçacağız, orada ihtilal kasırgasının geçmesini bekleyeceğiz. Sonra yine döneriz evimize. Sanatçılara dokunmadıklarını biliyor muydun?”

Bu buluş çok hoşuma gitmişti. Gözünüzün önünde genç bir oyuncuyla annesinin şirin tablosu canlanıyordu, eski kuşaktan babacan aylar onlara bal taşıyor, sevecen geyikler kendi sütlerinden getiriyor, geceleri başlarının altına kıvrılıp yastıklık ediyorlardı. Ben de hostese kahramanlık günlerinden kalma bir anımı anlattım, bir gece Babama planlarını açıklayan avukatla yönetmeni. Düşman ordusu Washington’a girecek olursa avukat, Sacramento Irmağı’ndaki gizli kayığına atladığı gibi kaçmayı, birkaç ay akıntı yukarı kürek çektikten sonra dönmeyi tasarlıyordu “çünkü her ihtilalin ardından, ihtilalcilerin yasal kılıfları bulabilmek için hukukçulara işleri düşüyordu.”

Yönetmen, ödün vermeyeceğe benziyordu. Yedekte eski bir takım elbise, bir gömlek, bir çift pabuç bulunduruyormuş – bunların kendinin mi olduğunu, stüdyonun gardırobundan mı yürüttüğünü söylememiştii, yalnız onları giyip kalabalığa karışacakmış. Hiç unutmam, Babam, “Peki ya ellerin?” demişti. “Ellerine bakar bakmaz senin yıllardır ağır işlerde çalışmadığını anlarlar. O zaman da sendika kartını görmek isterler.” Yönetmenin yüzü, bir anda allak bullak olmuştu, tatlısını nasıl ekşi bir suratla bitirdiği bugün gibi aklımda, bana çok saçma, gülünç gelmişti bütün bunlar.

“Babanız oyuncu mu Miss Brady?” diye sordu hostes. “Adı yabancı gelmiyor da.”

Brady adı geçer geçmez yandaki sırada oturan iki adam döndüler. Hep bir omzun üstünden fırlatılıyormuş gibi gözükten o çaprazlama Hollywood bakışıyla. Genç, solgun yüz-

l, tıknaz olanı, emniyet kemerini çözüp ayağa kalktı, sıraların arasında durdu.

“Siz Cecilia Brady misiniz yoksa?” diye sordu suçlarcasına, adımı kendisinden gizlemişim gibi. “Ben de bir yerden tanıyorum diyorum. Adım, Wylie White.”

Adımı söylemese de olurdu çünkü o anda yeni bir ses, “Kendini kolla Wylie!” diye haykırdı, başka bir adam onu iteleyerek yanından geçti, pilot bölmesine doğru seğirtti. Wylie White, bir an kalakaldı, sonra azıcık geç de olsa bağırdı arkasından:

“Ben yalnızca pilottan emir alırım.”

Hollywood’un gtleriyle onların çekim alanlarına giren uydularına özgü bu şakalaşma biçimine hiç yabancı değildim.

Hostes, onu azarladı.

“Bağırmayın lütfen – uyuyan yolcular var.”

Yan sıradaki öbür adam, orta yaşı Yahudi de ayağa fırlamıştı, demin gidene yakası aılmadık küfürler savuruyordu. Daha doğrusu, adam elini herkese iyi geceler anlamında yanlamasına şöyle bir salladıktan sonra gz eriminden çıktığından, ancak arkasından bağırabiliyordu.

“Yardımcı pilot mu o?” diye sordum hostese.

Kemerimizi çözüyordu, beni Wylie White’a havale ediyordu anlaşılır.

“Yok canım. Mr. Smith o. Özel kompartımda kalıyor –balayı dairesi’nde– ama tek başına. Yardımcı pilotlar hep üniforma giyer.” Ayaęa kalktı: “Gidip Nashville’e mi ineceğiz bir bakayım.”

Wylie White, şaşkına dönmüştü.

“O da ne demek?”

“Mississippi Vadisi’nden bir fırtına geliyor.”

“Yani bütün gece burada kalacağız mı demek bu?”

“Srerse evet!”

Birdenbire düştüğümüz hava boşluğu, fırtınanın süreceğini gösteriyordu. Wylie White, sarsıntıdan karşımdaki koltuğa devrildi, hostes, pilot bölmesine doğru sürüklendi, Yahudi kıçüstü oturdu. Uçuş gerginliği yaşayanlara özgü renk vermeyen, kısık seslerle of pof ettikten sonra yerlerimize geçtik.

Wylie White beni tanıştırdı.

“Miss Brady – Mr. Schwartz. Babanızın çok yakın bir dostudur kendisi.”

Mr. Schwartz başını öyle ateşli bir biçimde salladı ki içinden: “Yemin ederim, yalan söylemiyorum!” dediğini duyar gibi oldum.

Belki yaşamının bir döneminde bu sözleri yüksek sesle söylemişti – ama sonradan başına bir şey geldiği besbelliydi. Onunla yüz yüze gelmek, muştalanmış ya da araba çarpmış, düpedüz sıfırı tüketmiş bir eski dostla karşılaşmak gibiydi. Hani arkadaşımıza bakıp, “Ne oldu sana yahu?” dersiniz de o, kırılmış dişlerinin, şişmiş dudaklarının arasından anlaşılmaz bir şeyler mırıldanır. Size bile derdini anlatamaz.

Mr. Schwartz’ın yüzünde belirgin bir yara izi yoktu; kartalimsı Acem burnuyla gözkapaklarına düşen çekik gölge, Babamın burun deliklerinin ucundaki İrlandalı kızarıklığı gibi doğuşandı.

“Nashville ha!” diye haykırdı Wylie White. “Demek otelde kalacağız. Yarın geceden önce öte yakaya varamayız – o bile belli değil ya. İşe bakın! Nashville, doğduğum yer.”

“Bir daha göreceğine seviniyorsundur herhalde.”

“Asla – on beş yıldır uzağında kalmayı başardım. Tek isteğim, bir daha semtine uğramamak.”

Ne yazık ki uğraması kaçınılmazdı – uçak, tavşan deliğine düşmüş Alice gibi gittikçe aşağılara, daha aşağılara iniyordu. Camda ellerimi gözüme siper edince ta uzakta, solda, kentin karaltısını seçtim. “Kemerlerinizi Bağlayın – Sigaralarını-

zı Söndürün” yeşil uyarısı fırtınaya yakalandığımızdan beri sönmemişti.

“Dediğini duydun mu herifin?” diye patladı Schwartz yan sıradan, için için kaynayan sessizliğini yarıp.

“Neyi duydum mu?” diye sordu Wylie.

“Kendine yakıştırdığı adı,” dedi Schwartz. “Mr. Smith’miş!”

“Neden olmasın ki?”

“Hiiç,” dedi Schwartz hemen. “Bana komik geldi de. Smith.” Daha önce, hiç bu kadar keyifsiz bir kahkaha duymamıştım: “Smith’miş!”

Posta arabaları döneminden bu yana havaalanları kadar ıssız, kasvetli yerlere rastlanmamıştır. Eskiden, kırmızı kiremitli küçük istasyonlar, adlarını taşıdıkları kasabanın tam ortasına yapılırdı – trenden, orada yaşayanlar dışında kimse inmezdi. Gelgelelim havaalanları, tıpkı çöldeki vahalar, büyük ticaret yolları üstündeki mola yerleri gibi tarihin derinliklerine götürüyor insanı. Gece yarısı havaalanlarına tekli çiftli doluşan yolcular, çevrelerine ufak bir meraklı kalabalığı çekiyorlar, her gece ikilere kadar. Gençler, uçaklara bakıyorlar, yaşlılara dikkat kesilip yolcuları inceliyorlar. Kıtalararası sefer yapan uçaklarda bizler, o sıralar Orta Amerika’daki bulutumuzdan ara sıra yere inen körfez zenginleriydik. Büyük serüven denilen şey, aramızda bir sinema yıldızı kılığında dolaşıyor olabilirdi gizlice. Ama çoğu kere ortalıkta yoktu. Keşke başkalarına olduğumuzdan daha ilginç görünsek diye içim gider hep – kendi adıma, açılış gecelerinde sık sık bu başarıyı göstermişimdir, hayranlar, sinema yıldızı olmadığınız için bakışlarıyla nasıl aşağılarlar sizi.

Yere ayak bastığımızda, birdenbire Wylie ile dost olduk, uçaktan inerken kolunu uzatıp yardım etmişti bana. O andan sonra da beni tavlamaı kafasına taktı – bence hava hoştu. Daha havaalanına girdiğimiz anda burada kısıtılmışsık birlikte kısıtıldığımız belliydi. (Eski sevgilimi elimden ka-

çırdığım çağda değildim artık – o sıralar sevgilim, Bennington yakınlarındaki küçük bir New England çiftlik evinde, Reina denilen o kızla piyano çalıyordu, sonunda beni başımdan atmak istediğini anlamıştım. Guy Lombardo'nun “Top Hat” ve “Cheek To Cheek”i çalıyordu, kız da sevgilime onları nasıl çalacağını öğretiyordu. Tuşlar, güz yaprakları gibi titreşiyordu, kızın elleri sevgilimin ellerinde dolaşyordu. O zamanlar kolej üçteydim.)

Havaalanının girişinde Mr. Schwartz da bizimle birlikteydi ama düşte gezer gibiydi her nedense. Biz Danışma'dan ayrıntılı bilgi edinmeye çalışırken o hep piste bakıyordu, uçağın kendisini almadan havalanacağından işkilleniyormuşçasına. Özür dileyip birkaç dakikalığına yanlarından ayrıldım, o arada bir şey olmuş herhalde, döndüğümde Mr. Schwartz'la White yan yana duruyorlardı, White konuşuyordu, Schwartz da her zamankinden daha çok, toslayacak bir kamyonu ramak kala sıyırtmışa benziyordu. Piste bakmıyordu artık. Wylie White'ın lafının sonuna yetiştim...

“Sana çeneni tut demiştim. Az bile.”

“Ama ben yalnızca–”

Beni görünce sustu, yeni bir haber olup olmadığını sordum. O sırada saat gecenin iki buçuğuydu.

“Var sayılır,” dedi Wylie White. “Üç saatten önce havalanamayacağımız kanısındalar, bazı hanım evlatları otele gidiyor. Ama ben sizi Hermitage'a, Andrew Jackson'ın evine götürmek istiyorum.”

“Bu karanlıkta ne görebiliriz?” diye sordu Schwartz.

“Saçmalamasana, iki saate kadar gün ağarır.”

“Siz ikiniz gidin,” dedi Schwartz.

“Peki öyleyse – sen otele giden otobüse bin. Hâlâ kalkmadı. O da otobüste üstelik.” Wylie'nin sesi iğneleyiciydi. “Kimbilir, aranız düzelir belki.”

“Yok yok, ben de sizinle geliyorum,” dedi Schwartz telaşla.